

L'enformador

(ALDC, VII, 1674. L'enformador)

L'enformador és una “eina de fuster consistent en una làmina rectangular de ferro acerat tallant en un dels seus caps i unida per l'altre a un mànec de fusta” (DIEC); incloem en el comentari la seva varietat semicircular. El mot, doc. des del s. XV, és un compost del present de *enformar* ‘donar forma’ i el suf. *-dor* (*-ador*), que indica una finalitat-destinació de l'acció verbal, com en *aprimador*, *calçador*, etc. (López del Castillo, 2002); var.: *enf[ə]rmador* 37, amb centralització de [u]; *onformador* 116, transcrit així a l'ALDC, en realitat és una var. de *enformador* a partir de *lo nformador*, pròpiament reducció de *lo enformador* per fonosintaxi; *formador* 20, 50, 59, 62, 64, 111, 118, 129 (doc. s. XVIII, ap. Careta, 1901) és resultat d'una deglutinació del segment *en-*; assistim a var. amb canvi de prefix en els casos de *reformador* 112, amb el prefix *re-*, i *transformador* 40, 105 i *tresformador* 115, homonimitzats, com a malapropismes, amb *transformar*, amb el prefix TRANS- (pron. *tras-*), que pot rebre tractament popular (*tres-* en cat. occ.). *Enformador* és, de fet, el tractament col·loquial de *informador*, doc. només des del s. XX. Relacionat amb *forma*, com *enformador/informador*, es troba *formó*, que el DECat considerava “molt dubtosament genuí”, afirmació que nosaltres confirmem, desfent el dubte, basant-nos en la convivència amb *formon* 87, 94, 102, 108, 118, 122 (← cast. *formón*) i en la franja ponentina que ocupa contigua a l'arag., del qual ha rebut la influència, així com per la petita àrea valencianomeridional, on és resultat de l'expansió murcianomanxega (cf. ALeCMan, mapa 763); quant a la seva motivació, com la de *enformador*, deia *Autoridades*: “[...]. Llámase así, porque empieza a dar forma o figura a lo que se quiere executar. [...]”. Una altra isoglossa important és la de *puntacorrent*, del val., doc. des de C. Ros (1764) a Martí Gadea (1909), i *punticorrent*, del bal. (tret de *puntacorrent* de les loc. 71, 73, 75-77, 83, 84), que procedeix de l'anterior, recollida per Figuera (1840) i reinterpretada per homonimització com a compost de *punta* i *corrent* ‘punta que corre’ (Figuera, 1840 tradueix el mot per “formon de punta corriente”), però, segons Coromines, “originalment seria el participi corresponent a *córrer puntes* (Spill, 7405) ‘córrer justant amb llança’, d'on la idea general de cosa que punxa i corre, concretada en una eina, com l'enformador, que talla penetrant ràpida dins la fusta” (DECat).

Entre els mots resultat d'una interferència cal notar *badaine* [m.] 122, pres de l'oc. *bèc d'aine*, provinent, per metàfora, del fr. ant. *bec d'asne*, *bec d'ane* ‘bec d'ànec’ (DHLF; Barri, 1999), així com *cisell*, del ross., probablement adaptació de l'oc. (cf. mapa 991), amb les var. *cisell de fusta* 1, ~ *de fuster* 3, ~ *a fusta* 9, ~ *de peirer* 3 (‘paleta’).

Alguns resultats no corresponen exactament a ‘enformador’: *gúbia* (s. XIV) 16, 22, 32, 44, 93, 102, 110, 134, 138, 139 (var. *gub[’i]a* 80, alg. *esgúbia* 85) procedeix del llat. tardà GŪLBĪA, d'origen cèltic (DECat); és un tipus d'enformador “semicircular” 80, de forma “escairada” 110, i que té altres funcions com “sacar la esca dels arbres” 134 o “llimpiar l'esca de les oliveres” 139 (*fugal* “podrit de les oliveres” 32). *Escarpe* (*escarpe de fusta* 27), pròpiament ‘escarpa’ (veg. mapa 991), figura com a resposta en val. sept. i mer., amb diverses var.: *escalpre* 130-132, 134, 136-139, 142, 149, 187, forma originària, fidel al llat. SCALPRUM, punt de partida de *escaipre* 10 (< **escaspre* < *escarpre*), *escapre* 160, *escape* 160, *escaple* 91, *escaplle* 89, 106, *escable* 88, *escallle* 90; de *escarpre* provenen *escarp* 158, per una “catalanització” que apareix a voltes en val., com *barat* del castellanisme *barato*, amb supressió de la vocal final en el val. col·loquial, *escàrpec* 185, amb reforç velar, *descarpet* 153, amb substitució del prefix i canvi d'accent. Té relació etimològica amb aquests mots *escoplo* 177, 189 (dim. *escoplet* 125), pres del cast., amb *escobre* 93, 100, híbrid de *escoplo* i *escarpe*.

Tallant (dim. *tallantet* 164), part. de present de *tallar* (< TALEARE), és un mot genèric, com *pelador* 125, der. de *pelar* (< PĪLARE). *Calafat* 67 prové de l'àr. andalusí QALAFĀṬ, que designava ‘el que calafata barques’ i, ja al s. XIV, va passar a designar, per metonímia, una espècie d'escarpe de ferro per posar estopa dins les juntes de les botes (DCVB).

El domini comprèn dues grans àrees, la de *enformador*, amb la var. més culta *informador* (sense doc. ant.), del Principat, i la de *puntacorrent/punticorrent*, pròpia de bona part del val. i del bal., que, com en altres casos, van de bracet. *Cisell* és probable adaptació de l'oc. *cisèl*. *Escarpe*, tan ric de var., també és present en val. com en punts isolats principatins. El *formó* ponentí té convivències amb el cast.-arag.

Són mots normatius *enformador*, des del DOrt, 1917; *puntacorrent*, des del DIEC₁, 1995.